

A KÖZÖS AZ ÚJ ZSINÓRMÉRTÉK?

*A közös szülői felügyelet kibontakozásának nemzetközi mintái
a hazai családjog tükrében*

SIMON Károly László
bíró (Pécsi Törvényszék)

1. A közös szülői felügyelet és a váltott gondoskodás elhatárolása

A szülői egyenjogúság kiinduló családjogi vetülete a *közös szülői felügyelet* kialakulása, amely jogilag annyit tesz, hogy a szülők az együttélés alatt egyenlő jogokat gyakorolnak a gyermekük felett, és egyenlő helyzetben maradnak akkor is, ha már nem élnek együtt, vagyis a szülői jogközösségen a szülők különválása, életközösségének megszűnése nem változtat és az mindaddig fennmarad, amíg a gyermek sorának ettől eltérő rendezésére – perben vagy azon kívül – nem kerül sor. Ez azonban nem feltétlenül jár együtt azzal, hogy mindkét szülő ténylegesen a gyermek életének meghatározó résztvevője marad, hiszen a gyermek gyakran csak az egyik szülő háztartásában él tovább. Éppen ezért számos európai ország továbblépett a közös szülői felügyelet jogi garantálásán, és lehetővé vált az, hogy kiterjedt kapcsolattartási jogot biztosítsanak a különélő szülő számára, a fizikai értelemben is közös szülői felügyelet megvalósíthatósága érdekében pedig több európai jogrendszerben bevezették a váltott gondoskodás (váltott elhelyezés) intézményét, amely mellett már nem kapcsolattartásról beszélünk, hanem teljes értékű közös szülői felügyeleti jogról van szó: ilyenkor a gyermek az ideje egyik felét anyai, másik felét apai gondoskodásban tölti.¹

E különbségtételen alapul a közös szülői felügyelet jogi értelemben vett szűkebb és tágabb felfogása. A közös szülői felügyelet ugyanis szűkebb értelemben csak a szülői felügyelettel járó jogok egyenlőségét foglalja magában (*shared legal custody*), azaz a szülők együttesen gyakorolják a gyermek feletti szülői felügyeletből eredő jogokat és hozzák meg az életére kiható döntéseket, a gyermek azonban nem feltétlenül él fel-

¹ SZEIBERT Orsolya: Együtt a házasság felbontása után is? A közös szülői felügyelet és a váltott elhelyezés európai tendenciái. *Családi Jog*, 2012/4. 1.

váltva mindkét szülőjével, különösen nem azonos (vagy nagyjából azonos) időtartamban. A már nem hatályos magyar Csjt. ebben a szűkebb jelentéstartalomban használta a fogalmat.² Tágabb értelemben viszont a közös szülői felügyelet nemcsak az egyenlő szülői jogokat garantálja, hanem a gyermek fizikai értelemben vett és a szülők között időben megosztott gondozását is felöleli (*shared physical custody*); más megközelítésben a közös szülői joggyakorlás a gyermek tényleges gondozásának, nevelésének, tartózkodási helyének meghatározására is kiterjed, sőt, akár a gyermek azonos időtartamú nevelését, gondozását, vagyis az egyenlő időtartamonként váltakozó osztott gondoskodást is jelentheti.³ A hatályos magyar Ptk. Családjogi Könyve a kezdetektől fogva ebben a tágabb értelemben „gondolkodik” a közös szülői felügyeletről, amit egy 2022. január 1-jén hatályba lépett törvénymódosítás tovább erősít azzal, hogy a közös szülői felügyelet speciális formájaként önállóan szabályozza a váltott gondoskodást, emellett – akár az egyik szülő tiltakozása ellenére – lehetővé teszi a közös szülői felügyelet és a váltott gondoskodás bírósági elrendelését.⁴

Az Európa Tanács is erőteljesen szorgalmazza a közös szülői felügyelet és a váltott gondoskodás meghonosítását a részes államok jogrendszerében. 2013-ban a gyermekek

² A fogalomelhatároláshoz a hazai szakirodalomból lásd különösen: WEISS Emília: A szülői felügyeleti jogok közös gyakorlása a házasság felbontása után. *Jogtudományi Közöny*, 1980/7. 411–421.; SZEIBERT (2012) i. m. 1–11.; SZEIBERT Orsolya: A váltott gondoskodás szabályozása, elterjedtsége és a gyermekre gyakorolt hatása. *Családi Jog*, 2017/1. 38–43.; VISONTAI-SZABÓ Katalin: A szülői felügyelet rendezésének főbb európai modelljei. *Acta Universitatis Szegediensis*, 2015. 161–174.; VISONTAI-SZABÓ Katalin: A szülői felügyelet rendezésének jogi keretei és pszichológiai háttere különös tekintettel a szülői felügyelet közös gyakorlására. *Glossa Iuridica*, 2021/4. 73–94.; BÍRÓ Eszter: A közös szülői felügyelet és a különélő szülő jogai. In: FÓNAI Mihály – CSÜRÖS Gabriella (szerk.): *Studia Iuvenum ad 2009*. Debrecen, 2009. 79–93.

³ A külföldi szakirodalomban eltérő szakkifejezéssel különböztetik el a két jogintézményt. Az angol szaknyelvben a jogi értelemben vett közös szülői felügyeletet leggyakrabban a „*joint legal custody*”, „*shared legal custody*”, „*shared parental responsibility*”, a váltott gondoskodást leggyakrabban a „*joint physical custody*”, „*shared physical custody*”, „*shared residential custody*”, „*shared-time parenting*”, „*dual-residence*”, „*alternating caretaking*” fogalmakkal illetik. A francia nyelvű szakirodalomban a közös szülői joggyakorlásra általában a „*garde légale conjointe*”, a „*garde légale partagée*”, a „*responsabilité parentale partagée*” és a „*partage de la responsabilité parentale*” kifejezéseket, a váltott gondoskodásra a „*garde physique alternée*”, a „*garde physique conjointe*”, a „*garde physique partagée*” és az „*hébergement alterné égalitaire*” fogalmakat használják. A német nyelvű szakirodalomban a szülői felügyeleti jogok közös gyakorlását általában a „*gemeinsame Elternschaft*”, a „*gemeinsames Sorgerecht*” vagy a „*gemeinsame elterliche Sorge*” kifejezések adják vissza, a váltott gondoskodást leginkább „*Wechselmodell*”, „*paritätisches Doppelresidenzmodell*”, „*abwechselnde Betreuung*” vagy „*alltägliche Sorge*” szakfogalmakkal írják le.

⁴ 2021. november 17-én hirdették ki az egyes igazságügyi tárgyú, valamint kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXII. törvényt (a továbbiakban: Módtv.), amelynek 86–88. §-ai 2022. január 1-jei hatálybalépéssel lényegesen módosították a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) Családjogi Könyvének szülői felügyeletet érintő rendelkezéseit. A törvénymódosításról lásd részletesen SZEIBERT Orsolya: Új mérföldkő a hazai családjogi szabályozásban: a bíróság által elrendelhető közös szülői felügyelet és váltott gondoskodás. *Családi Jog*, 2022/1. 10–15.; SIMON Károly László: A közös szülői felügyelet bírósági elrendelésének mérlegelési szempontjai a hazai szabályozás tükrében. *Családi Jog*, 2022/4. 1–10.

közös felügyeletének lehetővé tételét,⁵ 2015-ben már a váltott gondoskodás bevezetését fogalmazták meg javaslatként.⁶ A modern családjogi jogfejlődés egyértelműen abba az irányba mutat, hogy a közös szülői felügyelet a törvény erejénél fogva maradjon fenn akkor is, ha a szülők házasságát felbontják, illetve élettársi kapcsolatuk véget ér (kontinuitási elv), és a bíróságnak is ezt a megoldást kell favorizálnia, mert ez felel meg a gyermek legfőbb érdekének, azaz mindkét szülőjével való szoros kapcsolat fennmaradásának és a szülők jogegyenlőségének.⁷

A közös szülői felügyelettel és a váltott gondoskodással kapcsolatos – tudományos eredményeken alapuló – családjogi diskurzus tehát ma már nem ott tart, hogy az évszázadokon át egységesnek és megoszthatatlannak tartott szülői felügyelet mégis megbontható-e valamilyen módon a szülők között, a közös szülői felügyelet és a váltott gondoskodás egyáltalán megengedhető-e vagy ezek a gyermeki érdekek megfeleltethetők-e, ez – ahogy Szeibert Orsolya fogalmaz – már „lejátszott menet”, hanem ott, hogy a szülői felügyelet rendezésének ez legyen-e az elsőrendű módja, a főszabálya, továbbá hogy a bíróság az egyik szülő tiltakozása ellenére is rendelkezhet-e a közös szülői felügyeletről vagy a váltott gondoskodásról.

Ahhoz, hogy jobban megérthessük a hazai változások mögött meghúzódó érveket, a tanulmány a közös szülői felügyelet és a váltott gondoskodás kialakulását, fejlődését, szabályozási elveit, módszereit mutatja be az európai térségben néhány európai jogrendszer kiemelésével, továbbá – tágabb spektrumban – az USA, Kanada és Ausztrália megoldásának felvillantásával. Ezt követően értékelhető és helyezhető el a jelenlegi hazai szabályozás a nemzetközi trendek között.

2. A közös szülői felügyelet szabályozásának külföldi modelljei

A közös szülői felügyelet jogi szabályozása az 1970-es évek második felében vette kezdetét Svédországban és az Amerikai Egyesült Államokban (a továbbiakban: USA).

Az európai államok közül *Svédország* járt az élen, ahol 1976 óta biztosítják mind a házasságban, mind a házasságon kívül együtt élt szülők számára a különválás után a szülői felügyelet közös gyakorlásának lehetőségét. 1998-tól az elvált (különvált) szülők gyermeke(i) felett a bíróság akkor is közös szülői felügyeletet rendelhet el, ha azt az egyik szülő ellenzi. Európán belül Svédországban az egyik legmagasabb a váltott gondoskodásban élő gyermekek aránya (40% körüli), amely az 1970-es évektől kezdve következetesen érvényesített gendersemleges családpolitikának köszönhető: bármelyik szülő – tehát akár az anya, akár az apa – egyenlő feltételek mellett otthon maradhat a

⁵ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének a nemek egyenlősége, szakmai és magánélet összeegyeztetése, közös szülői felelősség címmel kihirdetett 1921 (2013) határozata 8.4. pontja.

⁶ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének „Egyenlőség és közös szülői felelősség: az apák szerepe” címmel elfogadott 2079 (2015) határozata.

⁷ KÖRÖS András: Különélő szülők – közös szülői felelősség, első lépések a Ptk. szülői felügyeletre vonatkozó szabályainak gyakorlatában. In: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – MENYHÁRD Attila (szerk.): *Az új Polgári törvénykönyv első öt éve*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete, 2019. 89.; SZEIBERT (2012) i. m. 10–11.; VISONTAI-SZABÓ Katalin: A szülői felügyelet rendezésének főbb európai modelljei. *Acta Universitatis Szegediensis*, 2015/1. 173–174.

kisbabával vagy kisgyermekkel, így a gyermek gondozásába bevont apa képe a svéd társadalomban általánossá vált.⁸ A váltott elhelyezés elrendelésekor Svédországban a bíróságnak figyelembe kell vennie a gyermek kívánságát, a gyermek érdekét, a szülők együttműködését a párkapcsolat fennállása alatt, és azt, hogy a szülők milyen távol laknak egymástól a válás után. Svédországban kezd elterjedni a váltott elhelyezés egyik altípusa, az ún. fészkek-modell (*nesting*), amikor a gyermek marad a korábbi közös otthonban és a szülők váltva tartózkodnak a volt közös lakóhelyen.⁹

Az USA-ban a szülőknek a házasság felbontása utáni jogegyenlőségét a közös gyermekük feletti szülői felügyelet kapcsán először Indiana államban mondák ki (1973),¹⁰ majd az 1980-as évektől egyre több államban ismerte el a jogalkotás vagy a bírói gyakorlat a válás utáni szülői jogközösséget, és mára az USA minden államában ismert a közös szülői felügyelet valamilyen formája.¹¹ Kb. egytucatnyi államban a szülők különválását követő szülői felügyelet rendezésének főszabálya a közös szülői felügyelet vagy megdönthető törvényi vételelem (*statutory joint custody presumption*) szől mellette, ezek közül néhány államban – így például Florida, Louisiana, Minnesota, Missouri – már élő gyakorlat az is, hogy a bíróság a közös szülői felügyeleten belül elsődlegesen a váltott gondoskodás lehetőségét vizsgálja.¹² További kb. egytucatnyi államban a közös szülői felügyelet és a váltott gondoskodás a szülők egyhangú megállapodása esetén rendelhető el. Váltott gondoskodás esetén az egyik szülőnél töltött idő 25-50% között mozog az egyes államokban. A terminológiai sokszínűség és az ezerarcú szabályozási módszerek miatt az egyesült államokbeli gyakorlatra általánosítható megállapítások nem tehetők, ugyanakkor a ténylegesen elrendelt vagy megállapodásban rögzített közös szülői felügyeletek száma 1985 óta folyamatosan növekvő tendenciát mutat: az akkori 13%-ról 2014-ig lineárisan 34%-ra emelkedett,¹³ egyes államokban – így például Wisconsinban, ahol 2010 óta a válások kb. felében közös szülőiség marad fenn – már ér-

⁸ Emma FRANSSON – Anders HJERN – Malin BERGSTRÖM: What Can We Say Regarding Shared Parenting Arrangements for Swedish Children? *Journal of Divorce and Remarriage*, April 2018. 2.; SZEIBERT Orsolya: A váltott gondoskodás – amerikai és svéd tapasztalatok; a kutatás nehézségei. *Családi Jog*, 2021/4. 42–44.

⁹ MONOSTORI Judit: Váltott gondoskodásban nevelő külön élő szülők és gyermekeik – Szakirodalmi áttekintés. *Demográfia*, 2021/4. 246.

¹⁰ Margaret F. BRINIG – F. H. BUCKLEY: Joint custody: Bonding and monitoring theories. *Indiana Law Journal*, Vol. 73., Iss. 2. (1998) 396–397.

¹¹ 47 államban és Columbia Körzetben (*District of Columbia*) jogszabályi szinten (*statutory law*) garantált, hogy a bíróságok a közös szülői felügyelet valamelyik formáját alkalmazhatják. A maradék három államban (New York, Észak-Dakota, Rhode Island) törvényileg nem garantált a közös szülői felügyelet, de a bírói esetjog (*case law*) ismeri és alkalmazza.

¹² Az amerikai modellek bemutatását lásd átfogóan J. Herbie DiFONZO: From the Rule of One to Shared Parenting: Custody Presumptions in Law and Policy. *Family Court Review*, Vol. 52., No. 2. (2014) 214–239. A gyermekvédelmi szempontok érvényesüléséről lásd SZEIBERT-ERDŐS Orsolya: A szülő-gyermek kapcsolatot érintő egyes kérdések szabályozása és az ítélkezési gyakorlat alakulása Szerbiában, Németországban, Ausztráliában és az USA-ban. *Családi Jog*, 2008/2. 25–32.; SZEIBERT (2021) i. m. 39–44.

¹³ Daniel R. MEYER – Marcia J. CARLSON – Md Moshi UI ALAM: Increases in shared custody after divorce in the United States. *Demographic Research*, Volume 46., Article 38. (2022) 1137–1162.

zékkelhetően elérte a platót.¹⁴ Jelenleg – természetesen komoly szakmai viták mellett – legalább az USA húsz államában folyik a szülői felügyeletre vonatkozó szabályozás felülvizsgálata annak érdekében, hogy a váltott gondoskodás lehetőségét jobban előtérbe helyezték.¹⁵

A svéd és az amerikai minta terjedt tova Európában, Észak-Amerikában és Ausztráliában. Az 1980-as évek első felében *Norvégia* (1981) és *Dánia* (1985) gyakorlatilag a svéd modellt követte, azonban a váltott elhelyezések a svéd mintához képest alacsonyabbak: Norvégiában a szülői felügyelet rendezésével járó válaszok kb. 30%-a, Dániában kb. 25%-a végződik váltott gondoskodással.¹⁶

Franciaország 1993-ban, Belgium 1995-ben, Hollandia 1998-ben foglalta törvénybe a „közös szülőséget”. Mindhárom államban a (külön)válás utáni szülői felügyelet rendezésének főszabálya a közös szülői felügyelet, amelyen belül elsődlegesen a váltott gondoskodás lehetőségét kell vizsgálnia bíróságnak. *Franciaországban* a váltott gondoskodás lehetőségét 2002-ben vezették be, és többségében olyan esetekben kerül sor az elrendelésére, amikor a szülők ezt kérik, de az egyik szülő kérelmére a bíróság is elrendelheti, ha úgy ítéli meg, hogy ez a gyermek érdeke. A bíróságok ilyenkor a következő szempontokat mérlegelik: a szülők együttműködési hajlandósága, a szülők lakóhelyének egymáshoz való közelsége, megfelelő lakhatás és ellátás biztosításának képessége mindkét szülő esetében, a gyermek érdeke, szükségletei, véleménye és akaratja, a gyermek életkora, a szülők foglalkozása és elfoglaltsága. A bíróság kivételesen megtagadhatja a közös szülői felügyelet elrendelését, amennyiben az lehetetlen vagy nem felel meg a gyermek mindenkéftől álló érdekének, ám ehhez nyomós indok szükséges: ilyen az ítélkezési gyakorlatban az, ha a szülő tartósan teljes érdeklenséget, közönyösséget mutat a gyermek irányában, ha bizonyíthatóan képtelen az együttműködésre, illetve ha fennáll a gyermekrablás veszélye, ugyanakkor önmagában sem a földrajzi távolság, sem az érintett szülő szexuális orientációja, illetve vallási meggyőződése nem lehet akadálya a közös szülői felügyelet elrendelésének. A szülők közötti gondoskodási idő megoszlása bírói mérlegelésen alapul.¹⁷ Franciaországban lehetőség van az ideiglenes váltott elhelyezésre is, aminek az a célja, hogy a szülők és a gyermekek kipróbálhassák ezt a formát; ez legfeljebb egy féléves időszak, ami után

¹⁴ D. R. MEYER – M. CANCIAN – S. T. COOK: The growth in shared custody in the United States: Patterns and implications. *Family Court Review*, Vol. 55., No. 4. (2017) 507.; Anja STEINBACH: Children's and parents' well-being in joint physical custody: A literature review. *Family Process*, Vol. 58., No. 2. (2018) 356.

¹⁵ Linda NIELSEN: Preface to the Special Issue: Shared Physical Custody: Recent Research, Advances, and Applications. *Journal of Divorce & Remarriage*, Vol. 59., No. 4. (2018) 4.

¹⁶ Ragni Hege KITTERØD – Kenneth Aarskaug WIIK: Shared residence among parents living apart in Norway. *Family Court Review*, Vol. 55., No. 4. (2017) 556–571.

¹⁷ Frédérique GRANET: Alternating residence and relocation: A view from France. *Utrecht Law Review*, Vol. 4., No. 2. (2008) 48–54.; Benoit HACHET: The Different Ways of Implementing Shared Physical Custody in the French Context. In: Laura BERNARDI – Dimitri MORTELMANS (eds): *Shared Physical Custody – Interdisciplinary Insights in Child Custody Arrangements*. Springer, 2021. 233–251.; SZEIBERT-ERDŐS Orsolya: Gyermekelhelyezéshez kapcsolódó aktuális problémák a XXI. század elején. *Családi Jog*, 2008/3. 29–30.; VISONTAI-SZABÓ (2015) i. m. 168–170.

a gyermekelhelyezési döntést véglegesítik. A váltott elhelyezésben nevelt gyermekek aránya 15-20% között mozog.

Hollandiában sokáig a német példához hasonlóan működött a szülői felügyelet rendezése: a házasságban élők számára a közös szülői felügyeletről egyezés hiányában a bíróság döntött, ugyanakkor a nem házasságban élő szülők esetében a szülői jogokat – kivétel nélkül – az anya gyakorolta; 2008-ban lépett életbe az a jogszabály, amely lehetővé tette, hogy a bíróság közös szülői felügyeletet rendeljen el valamelyik szülő egyoldalú kérelme esetén, amennyiben a szülők nem házasok.¹⁸ *Hollandiában* a váltott gondoskodásban élő gyermekek aránya 20% körüli.¹⁹ *Belgiumban* 2006-ban vezették be, hogy a szülők (külön)válása esetén a preferált gyermekelhelyezés a váltott gondoskodás. Ez gyakorlatban azt jelenti, hogy ha a szülők előzetesen megállapodnak a gyermekek elhelyezéséről, akkor a bíróság azt általában elfogadja, kivéve, ha ez a gyermek érdekével ellentétes. Ha a szülők között nincs egyetértés a gyermek elhelyezését illetően, akkor a bíróság elsőként a váltott elhelyezés lehetőségét mérlegeli, még akkor is, ha azt az egyik szülő ellenzi.²⁰ Elrendelése esetén a váltott gondoskodás tartalmát a bíróság elviekben szabad mérlegeléssel állapíthatja meg, azonban a bírói gyakorlat a váltott elhelyezés fogalma alatt szigorúan csak azokat az eseteket érti, amikor a gyermek az idő felét az egyik, az idő másik felét a másik szülőnél tölti (rendszerint heti váltás).²¹ *Belgiumban* a váltott elhelyezésben élő gyermekek aránya – Svédországhoz hasonlóan – magas, 40% körüli.

Spanyolország útja a belga változásokkal áll párhuzamban azzal a különbséggel, hogy a spanyol fejlődés sokkal intenzívebb volt. 2005-ben jelentősen liberalizálták az Európa-szerte egyik legkonzervatívabbnak tartott spanyol válási szabályozást, köztük – járulékos jelleggel – bevezették a közös szülői felügyeletet (*custodia compartida*). A spanyol jog nem különböztet a szülői jogközösség (*shared legal custody*) és a váltott gondoskodás (*shared physical custody*) között, a spanyol *custodia compartida* a gyermek lakóhelyének szülők közötti megosztását, vagyis lényegileg a váltott gondoskodást foglalja magában.²² A változást követő években a válóperben váltott gondoskodásba került gyermekek aránya 10% körül (2010) alakult. Döntő impulzust a jogalkalmazás idézett elő: a spanyol alkotmánybíróság 2012 októberében hozott egyik határozata kimondta, hogy a váltott elhelyezés főszabálynak minősül és nem kivételnek, majd a spanyol legfelsőbb bíróság egy évvel későbbi, 2013. novemberi, elvi jelentőségű ítélete

¹⁸ E. SPRUIJ – V. DUINDAM: Joint physical custody in the Netherlands and the well-being of children. *Journal of Divorce & Remarriage*, Vol. 51., Iss. 1. (2009) 65–82.; SZEIBERT-ERDŐS Orsolya: A szülő-gyermek jogviszony változásai Hollandiában. *Családi Jog*, 2009/4. 36.; VISONTAI-SZABÓ (2015) i. m. 171.

¹⁹ A. R. POORTMAN – R. van GAALLEN: Shared residence after separation: A review and new findings from the Netherlands. *Family Court Review*, Vol. 55., Iss. 4. (2017) 531–544.

²⁰ S. VANASSCHE – A. K. SODERMANS – G. SWICEGOOD: Commuting between two parental households: The association between joint physical custody and adolescent wellbeing following divorce. *Journal of Family Studies*, Vol. 19., Iss. 2. (2013) 143–144.

²¹ S. VANASSCHE – A. K. SODERMANS – C. DECLERCK – K. MATTHIJS: Alternating residence for children after parental separation: Recent findings from Belgium. *Family Court Review*, Vol. 55., No. 4. (2017) 545–555.

²² Art. 92(5) of the Código Civil, ley 15/2005.

úgy vélte, hogy szülői felelősségről való döntéskor elsődlegesen a váltott gondoskodás a megfelelő, sőt, kívánatos.²³ A következetes bírói gyakorlat révén 2018-ra 34%-ig emelkedett a váltott gondoskodásban nevelt gyermekek aránya.²⁴

Az *Egyesült Királyságban* az 1989. évi *Children Act* változtatta meg azt a konzervatív rendet, amely a válást követően az egyik szülőt szülői felügyelettel ruházta fel, a másikra pedig „csupán” kapcsolattartó szülőként tekintett. Az 1989. évi *Children Act* a gyermeki érdek elsődlegességének hangsúlyozása mellett bevezette a közös szülői felelősséget és a joggyakorlat a válás után a szülőket a gyermek tartózkodása szerint különböztette meg tartózkodásra vagy gondozásra jogosult szülőként (*parent with care / resident parent / main parent*), illetve kapcsolattartásra jogosult szülőként (*nonresident parent / contact parent*); a szabályozás a közös szülői felügyeleten belül lehetővé tette a közös gyermek időben megosztott váltott gondozását is.²⁵ Az 1990-es évektől kezdve folyamatosan terítéken volt a szülői jogegyenlőség és ennek részeként az egyenlő időtartamban megosztott, váltott gondoskodás főszabályként (vélelemként) való elfogadtatása, a szülői felelősségre vonatkozó szabályozás módosítását végrehajtó 2014. évi *Children and Families Act* azonban csak odáig ment: „ellenkező bizonyításig vélelmezni kell, hogy a szülő részvétele a gyermek életében elősegíti a gyermek jólétét”.²⁶ Ez a vélelem sem normatív, sem jogalkalmazási szinten nem jelent azonos időtartamú váltott gondoskodást. Angliában és Wales-ben – a többszöri módosítások ellenére – a közös szülői felügyeletnek mindmáig nincs egységesen kialakult fogalomrendszere, a „*shared parenting*”, a „*shared care*” és a „*shared residence*” fogalmakat a jogi szaknyelv és a bírói gyakorlat is gyakran szinonimaként használja, ami komoly kihívást jelent a jogalkalmazás egységessége szempontjából, és nagyban megnehezíti a közös szülői felügyelettel kapcsolatos adatok értelmezését, elemzését is.²⁷ Ennek megfelelően a jogszociológiai tanulmányokban írt 15-20%-os arányú közös szülői felügyeletet érdemes fenntartásokkal kezelni.

Közép-, Kelet- és Dél-Európa országai a közös szülői felügyelethez és különösen a váltott gondoskodáshoz ambivalensen viszonyulnak. Bár a legtöbb európai államban mára a szülői jogközösséget (*shared legal custody*) a szülők (külön)válása után is elismerik, azonban a közös szülői felügyelet tényleges megvalósulása, a váltott gondoskodás különféle formái előtt a kapukat csak félig vagy éppen résnyire nyitották ki. *Németország* a házasságban élt párok számára 1998-ban ismerte el törvényi szinten a szülői jogegyenlőséget a felügyeleti jog tekintetében, a házasságon kívül élt szülők esetén ez

²³ Sentencia del Tribunal Constitucional 185/2012, de 17 de octubre de 2012; Sentencia del Tribunal Supremo 758/2013, de 25 de Noviembre de 2013. A spanyol jogfejlődés bemutatását lásd Paloma FERNÁNDEZ-RASINES: *Sharing Child Custody: Co-parenting After Divorce in Spain. Oñati Socio-legal Series*, Vol. 7., No. 6. (2017) 1229–1246.

²⁴ Anna GARRIGA – Jani TURUNEN – Laura BERNARDI: *The Socioeconomic Gradient of Shared Physical Custody in Two Welfare States: Comparison Between Spain and Sweden*. In: BERNARDI–MORTELMANS (eds., 2021) i. m. 181–206.

²⁵ *Children Act* 1989 (c. 41).

²⁶ *Children and Families Act* 2014 (c. 6).

²⁷ Tina HAUX – Stephen McKAY – Ruth CAIN: *Shared Care After Separation in the United Kingdom: Limited Data, Limited Practice?* *Family Court Review*, Vol. 55., No. 4. (2017) 573–574.

csak az Emberi Jogok Európai Bírósága, majd a német Alkotmánybíróság egyik 2010-ben hozott döntése után tisztázódott.²⁸ A szülők tehát főszabály szerint közösen gyakorolják a felügyeleti jogot, függetlenül attól, hogy házasságban, élettársi kapcsolatban vagy egyikben sem élnek. A német jogi szabályozás és bírói gyakorlat elsősorban a szülők megállapodását szorgalmazza a szülői felügyelet rendezésében: a megállapodás során a szülők szabadon megállapodhatnak, így a megegyezésük akár az időben egyenlően megosztott váltott elhelyezésre is kiterjedhet, a gyermeknek azonban ilyenkor is csak egy tartózkodási helye lehet. Bírói rendezés esetén a váltott elhelyezés elviekben ugyan nem kizárt, de mivel ennek jogi és intézményi keretei a német szabályozásból hiányoznak, a gyakorisága igen csekély.²⁹ Ebből következően a váltott gondozásban nevelt gyermekek aránya túlnyomórészt a szülői megállapodásból adódik, ez 2011-ben és 2014-ben is kb. 5% körül mozgott, egy 2020-as kutatás 12%-ra tette ezt az arányt, megjegyezve, hogy a mérés az adatok szűkössége és a fogalom meghatározás hiányossága miatt nehézkes.³⁰ *Olaszország* – hasonlóan a német megoldáshoz – 2006-ban ugyan főszabállyá tette a közös szülői felügyeletet (*affidamento condiviso*), ez azonban csak a szülők különválását követő szülői jogközösséget jelenti, a kétszülős gondoskodás reálisan kivitelezhető jogi keretét nem alakították ki, így az olasz jogszabálmódosítás inkább csak szépészeti beavatkozásként, mintsem gyökeres szemléletváltásként értékelhető.³¹

A poszt-szocialista államokban a váltott elhelyezés felé nyitást egyrészt a bírói gyakorlatba és a társadalmi felfogásba mélyen beivódott önálló („kizárólagos”) szülői felügyelet, másrészt a kötött nemű szerepek változásának relatíve lassú folyamata nehezíti.³² A tradícióktól való elmozdulás azonban nem esélytelen, ahogy azt a *cseh modell* is példázza. Csehország 1998-ban foglalta törvénybe a közös szülői felügyeletet, amely a váltott elhelyezésre is lehetőséget adott. Idővel a bírói gyakorlat néhány eseti döntésben kifejlesztette a közös szülői felügyelet „kvázi” vélelmét, amit ugyan jogszabályi szintre nem emeltek, a következetes jogalkalmazás és a jogpolitika mégis a közös szülői fel-

²⁸ VISONTAI-SZABÓ (2015) i. m. 164–165.

²⁹ Alexandra N. LANGMEYER – Claudia RECKSIEDLER – Christine ENTLEITNER-PHLEPS – Sabine WALPER: Post-Separation Physical Custody Arrangements in Germany: Examining Sociodemographic Correlates, Parental Coparenting, and Child Adjustment. *Social Sciences*, Vol. 11., Iss. 3. (2022) 114.

³⁰ Thoroddur BJARNASON – Arsaell M. ARNARSSON: Joint Physical Custody and Communication with Parents: A Cross-National Study of Children in 36 Western Countries. *Journal of Comparative Family Studies*, 2011. 871–890.; Sabine WALPER: Arrangements Elterlicher Fürsorge nach Trennung und Scheidung: Das Wechselmodell im Licht neuer Daten aus Deutschland. In: *Brühler Schriften Zum Familienrecht. 21. Deutscher Familiengerichtstag*. Edited by Deutscher Familiengerichtstag e.V. Bielefeld, Gieseking Verlag, 2016. 99–143.; Katja KÖPPEN – Michaela KREYENFELD – Heike TRAPPE: Gender Differences in Parental Well-Being Gender Differences in Parental Well-Being after Separation: Does Shared Parenting Matter? In: Michaela KREYENFELD – Heike TRAPPE (ed.): *Parental Life Courses after Separation and Divorce in Europe*. Cham, Springer, 2020. 235–264.

³¹ G. DE BLASIO – D. VURI: Effects of Joint Custody Law in Italy. *Journal of Empirical Legal Studies*, Vol. 16., Iss. 3. (2019) 479–514.

³² Petr FUČÍK: Public Attitudes Toward Shared Custody: The Czech Republic. In: Dimitri MORTELMANS (ed.): *Divorce in Europe – New Insights in Trends, Causes and Consequences of Relation Break-ups*. Saint Philip Street Press, 2020. 257.

ügyelet irányába terelte a válófeleket, így a kezdetben 5% alatti arányhoz képest 2016-ra a válás után elhelyezett gyermekek 16%-a a fizikailag is megosztott közös szülői felügyelet valamilyen formája alá került.³³ A jogi szemléletváltás a balkáni államokban is megindult, így például Szlovéniában 2004 óta, Szerbiában 2005 óta képezi a jogi szabályozás részét a közös szülői felügyelet, de például Görögországban csak 2021-ben vezették be.

Kanadában az 1986. évi *Divorce Act* a hatálybalépése óta szövetségi szinten lehetővé tette a közös szülői felügyelet, ezen belül a váltott gondoskodás elrendelését, ennek részletei meghatározását azonban a bírói gyakorlatra vagy a tartományi szabályozásra hagyta.³⁴ Érdekes módon szövetségi szinten még a váltott gondoskodás minimális tartalmát sem határozta meg a törvény, ezt tíz évvel később a gyermektartásról szóló iránymutatások 9. §-a (1997) írta körül: eszerint az egyik szülőnél töltött idő nem lehet kevesebb a teljes gondoskodási idő 40%-ánál.³⁵ A szövetségi szabályokhoz képest három tartomány (Alberta, British Columbia és Québec) további speciális szabályokat alkotott a közös szülői felügyelet különböző formáira.³⁶ Az 1986. évi *Divorce Act* 2021 márciusában hatályba lépett módosítása reformálta meg szövetségi szinten a szülői felelősségre vonatkozó szabályokat, amely Kanadában – kivételek és bírói mérlegelés mellett – gyakorlatilag főszabállyá tette a váltott gondoskodást, előírta a gondozási terv (*parenting plan*) készítését a szülők, illetve – egészség hiányában – a bíróság számára.³⁷

Ausztráliában a családjogi törvény 2006. évi novelláris módosítása vezette be a közös szülői felügyeletet.³⁸ Az ausztrál szabályozás a szülői felügyeletről való bírói döntés esetére felállította az egyenlően megosztott szülői felelősség megdönthető törvényi vélelmét (*presumption of equal shared parental responsibility*).³⁹ Ez főszabály szerint egyenlő időtartamban váltakozó közös szülői gondoskodást is jelent, a vélelem azonban megdönthető, ha ez nem áll a gyermek érdekében, vagy a szülő bármely családtaggal szemben erőszakot (gyermekbántalmazás, abúzus) követett el.⁴⁰ Ausztráliában a váltott gondoskodásban élő gyermekek aránya 30% feletti.

Összességében az látható, hogy azokban az államokban, ahol egyáltalán a közös szülőségről való gondolkodást már jogilag értékelhető tettek is követték, a fejlődés el-

³³ Fučík i. m. 257.

³⁴ *Divorce Act* [R.S.C., 1985, c. 3 (2nd Supp.)].

³⁵ Section 9 of the Federal Child Support Guidelines (SOR/97-175).

³⁶ A kanadai szabályozásról lásd részletesebben: Nicholas BALA – Rachel BIRNBAUM – Karine POITRAS – Michael SAINI – Francine CYR – Shawna LECLAIR: Shared parenting in Canada. Increasing use but continued controversy. *Family Court Review*, Vol. 55., Iss. 4. (2007) 513–530.

³⁷ Nicholas BALA: Bill C-78: The 2020 Reforms to the Parenting Provisions of Canada's Divorce Act. *Canadian Family Law Quarterly*, Vol. 39., No. 1. 2020., 45–74.; Nicholas BALA – Yakin EBSIM: The 2021 Canadian Parenting Reforms: Is Shared Parenting the New Normal? *Queen's Law Research*, March 2022. 1–27.

³⁸ Family Law Amendment (Shared Parental Responsibility) Act 2006 (No. 46).

³⁹ Section 61DA of the Family Law Act 1975 (No. 53).

⁴⁰ Az ausztrál szabályozásról lásd részletesebben: GUCZI Zsófia: Közös szülői felügyelet, mediáció és családon belüli erőszak Ausztráliában. *Családi Jog*, 2012/2. 28–33.

térő stádiumában helyezkednek el. Ha a jogi megoldásokat egy képzeletbeli egyenesen helyezzük el, akkor a paritásos váltott gondoskodás főszabállyá tétele az egyik és a pusztá szülői jogközösség garantálása a másik végpont. Az előbbihez a svéd, a belga, a spanyol, az ausztrál és egyes amerikai államok, az utóbbihoz a német, az olasz és több balkáni állam szabályozása áll közel. Természetesen e modelleken belül széles a mozgástér, és ahogy láttuk, a szabályozás kialakításakor a fékek és ellensúlyok a társadalmi igényekhez, családkoncepcióhoz igazodnak.

3. A magyar szabályozás

Hazánkban az új Ptk. Családjogi Könyve (2014) a Csjt. szabályozásához hasonlóan fenntartotta azt a kiindulópontot, hogy a szülői felügyeletet a szülők – megállapodásuk, a gyámhatóság vagy a bíróság eltérő rendelkezése hiányában – közösen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt.⁴¹ A törvény (külön)válás esetén lehetővé tette a szülők szabad megállapodását a közös gyermek feletti szülői felügyeletről, ennek megfelelően a szülők megállapodhatnak a szülői felügyelet közös gyakorlásában (*shared legal custody*), amely kiterjedhet akár a váltott gondoskodás (*shared physical custody*) kikötésére is.⁴² Sajnálatos módon a törvény kifejezetten ilyen rendelkezést nem tartalmazott, ez csupán a törvényhez fűzött indokolásból derült ki, a jogi kereteket pedig még a törvényi indokolás is homályban hagyta, ezért ez a jogalkotói hiányosság – az ilyen tartalmú közös szülői megegyezés ellenére – a bírói gyakorlatban komoly zavarokat okozott.⁴³ Ugyanakkor a Ptk. a 2014-es hatálybalépésétől 2021 végéig nem tette lehetővé a közös szülői felügyelet bírósági elrendelését, így a bíróság a szülők megállapodása vagy egyezsége hiányában csak arról dönthetett, hogy melyik szülő gyakorolja a szülői felügyeletet (önálló szülői felügyelet).⁴⁴

2021. november 17-én hirdették ki az egyes igazságügyi tárgyú, valamint kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXII. törvényt (a továbbiakban: Módtv.), amelynek 86–88. §-ai 2022. január 1-jei hatálybalépéssel lényegesen módosították a Ptk. Családjogi Könyvének szülői felügyeletet érintő rendelkezéseit. A módosítás – anélkül, hogy elnevezné – önállóan szabályozza a közös szülői felügyelet egyik speciális formáját, a váltott gondoskodást. Emellett az új szabályozás az életközösség megszűnését követő szülői felügyelet bírósági rendezésében idéz elő gyökeres változást azzal, hogy akár az egyik szülő kérelme alapján is lehetővé teszi a közös szülői felügyelet és a váltott gondoskodás bírósági elrendelését. A módosítás a váltott gondoskodáson belül gyakorlatilag a paritásos váltott elhelyezést írja le. A fentiekben láttuk, hogy a nemzetközi szakirodalomban a váltott gondoskodásról ennél szélesebb értelemben

⁴¹ Ptk. 4:164. § (1) bekezdés.

⁴² A KSH 2017-es adatai alapján a felbontott házasságokban a kiskorú gyermekek több mint 13%-át az anya és az apa váltott gondoskodásban nevelte. Összességében a 2017-ben történt válások mintegy 15.500 kiskorú gyermek további sorsára gyakoroltak hatást. Vö.: A válások demográfiai jellemzői, Központi Statisztikai Hivatal, Statisztikai Tükör (2019. 03. 28), 7–8.

⁴³ SZEIBERT (2022) i. m. 12.; SIMON (2022) i. m. 2–3.

⁴⁴ Ptk. 4:167. § (1) bekezdés.

beszélnek, és a gondozási-tartózkodási időtartam 1/3-2/3 arányú felosztását (kéthetes időkeretben 5 nap az egyik szülőnél és 9 nap a másikonál) már a váltott gondoskodás fogalomkörébe sorolják. A jelenlegi kategorikus szabályozási nyelvezet és a jogalkotói szándék alapján olyan nehezen képzelhető el, hogy a bírói gyakorlat az „azonos időtartam” kifejezést kitágítja és például a kanadai szabályozáshoz hasonló 40-60%-os időmegosztást is ide sorolja.

A 2022. január 1-jétől hatályos módosítás újabb lépést tett a közös szülői felügyelet erősítésének irányába: a szülők egybehangzó megállapodása mellett a bíróság is döntési jogkört kapott. Mindazonáltal ez a lépés megítélésem szerint inkább jelképes, mint határozott, hiszen a Módtv. a váltott gondoskodásnak csak a paritásos változatát teszi lehetővé, amely jellegeből adódóan és az összes szempontot együttesen értékelve várhatóan csak kevés esetben lesz reálisan kivitelezhető megoldás, ugyanakkor kísérleti jelleggel alkalmas lehet a jogintézmény előnyeinek és hátrányainak megfontolt hazai feltérképezésére. A jogszabályi rendelkezésekből olyan következtetés pedig nem vonható le, hogy a közös szülői felügyelet a módosítástól kezdve a szülői felügyelet bírói rendezésének főszabályává válik, hiszen a szülői jogközösség főszabálya [Ptk. 4:164. § (1) bekezdés] csak a szülők egymás közötti viszonyában értelmezhető és kizárólag a szülői felügyeleti jogokról szól, a szülői felügyelet tényleges gyakorlására és a bírósági rendezésre nem vonatkoztatható. Ebből fakadóan a magam részéről tévesnek tartom azt a megközelítést, hogy a bíróságnak tulajdonképpen „csak” arról kell döntenie, hogy „fenntartja-e” az életközösség megszűnése után ex lege fennmaradó közös szülői felügyeletet. A Ptk. 4:164. § (1) bekezdése szerinti szülői jogközösség ugyanis magából a szülői minőségből (a rokoni kapcsolatból) fakad, ugyanakkor a bíróságnak a szülői felügyelet rendezésére irányuló jogvitában nemcsak a jogokról, hanem a szülői felügyelet életközösség megszűnése utáni tényleges „működtetéséről”, vagyis ilyen értelemben a szülő és gyermek közötti teljes viszonyrendszer „átrendezéséről” kell döntenie: a bíróság feladata az, hogy a közös gyermek(ek) számára megtalálja az ideális megoldást a megváltozott körülmények között.

Ettől függetlenül úgy vélem, hogy a váltott gondoskodás bírói elrendelésének lehetősége – hasonlóan a spanyol vagy a cseh fejlődéshez – üzenet a különvált szülők és a jogalkalmazók felé, a közös szülőség hangsúlyosabbá tétele a szülői felügyelet rendszerszintű átalakításának köztes állomása. A módosítás már rövid távon elvezethet a válófélben lévő szülők hatékonyabb párbeszédéhez, és aláhúzza annak jelentőségét, hogy a szülői felelősség valóban komoly, minősített „felelősség”. A bírói jogalkalmazás pedig az egyik vagy másik szülő közötti „szüksős” választás helyett differenciáltabb döntési helyzetbe kerül.

A változás hosszabb távon utat nyithat a közös szülői felügyelet szerves hazai fejlődésének irányába. A jogszabályszoveg pontosításával a váltott gondoskodás másik altípusa, az *ingamodell* is meghonosítható lenne. Ez gyakorlatilag az aszimmetrikus váltott gondoskodás, amikor a gyermek nem egyenlő időtartamot tölt az egyik, illetőleg a másik szülőnél. Úgy vélem, hogy a bíróság számára ez a modell biztosítana igazán széleskörű döntési kompetenciát, és ez felelne meg igazán a nemzetközi trendeknek is. És ha valóban az a cél, hogy – ahol ennek feltételei adóttak – a szülői felügyelet rendezése a közös szülői felügyelet irányába terelődjön, ehhez szükség lenne megadni a bíróság számára a megfelelő egyéb eszközöket. A közös szülői felügyelet

bírói elrendelése sikerének egyik kulcsa ugyanis a valós együttműködés: ugyanakkor nem hagyatkozhatunk kizárólag arra, hogy a szülők „majd valahogy megtanulják az együttműködést”, érdemes lenne őket erre – mediáció, családterápia, válási terápia vagy egyéb támogató módszerek, ismeretterjesztés segítségével – felkészíteni.⁴⁵ Az ilyen döntést megkönnyíthetné az is, ha a bíró – a francia szabályozáshoz hasonlóan – a per alatt próbaképpen elrendelhetné a váltott gondoskodást.

Összességében úgy tűnik, hogy a hazai szabályozás az ismertett nemzetközi modellek között az arany középúton kíván járni: a váltott gondoskodás főszabállyá tételétől tartózkodik, ugyanakkor öles lépteket tett ennek szélesebb körű hazai elterjedése irányába.

⁴⁵ VISONTAI-SZABÓ (2021) i. m. 86.